

УДК 338:5:656.2

*Євгенія Талавіра,
Оксана Семенік*

НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена висвітленню окремих аспектів оцінювання ефективності діяльності підприємств і структурних підрозділів залізничного транспорту. Проаналізовано особливості оцінювання фінансового стану галузевих структур, а також факторів, які в сьогоденних умовах господарювання негативно впливають на результати ефективності роботи підприємств залізничного транспорту.

Ключові слова: ефективність, залізничний транспорт, показники діяльності, фінансовий стан, прибуток, ресурси.

Статья посвящена освещению отдельных аспектов оценки эффективности деятельности предприятий и структурных подразделений железнодорожного транспорта. Проанализированы особенности оценки финансового состояния отраслевых структур, а также факторы, которые в нынешних условиях хозяйствования отрицательно влияют на результаты эффективности работы предприятий железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: эффективность, железнодорожный транспорт, показатели деятельности, финансовое состояние, прибыль, ресурсы.

Article is devoted to some aspects of evaluating the efficiency of enterprises and structural units of rail transport. Peculiarities evaluating the financial condition of industrial structures, as well as factors in the current economic conditions negatively impact the efficiency of rail transport.

Keywords: efficiency, rail transport, performance, financial condition, income, resources.

Постановка проблеми. В умовах реформування економіки країни, залізнична галузь зіштовхнулася з різким спадом обсягів перевезень та жорстким регулюванням своєї діяльності. Все це негативно вплинуло на роботу залізничного транспорту України не тільки у виробничій сфері, але й в управлінні, залишивши наслідки, які повністю не є вирішеними до сьогодні. Тому є досить актуальним проведення оцінювання роботи залізничної галузі, адже завдяки йому стає можливо зробити висновки щодо ефективності роботи підприємств залізничного транспорту, діяльності всіх галузевих служб та уникати в подальшому небажаних негативних наслідків роботи залізниці.

Аналіз основних публікацій та досліджень. У науковій літературі проблеми оцінки та аналізу динаміки ефективності підприємств залізничного транспорту досліджували багато таких учених та практиків, як Базилевич А. Д., Богомоллова Н. І., Вовк О. О., Колесникова Н. М., Макаренко М. В., Михненко О. Є., Мочерний С. В., Рябчун Т. С., Сич Є. М., Чорний В. В., Шеремет А. Д. та ін., які намагались детальніше

© Талавіра Є. В., Семенік О. В., 2012

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

проаналізувати сутність оцінювання ефективності роботи підприємств галузі, його позитивний вплив на діяльність залізничного транспорту, а також основні фактори, які можуть здійснювати свій негативний вплив на роботи підприємств залізниці.

Виклад основного матеріалу. Поняття ефективності є одним з центральних в економічній теорії та практиці. На будь-якому напрямі суспільного життя вона визначає доцільність дій господарюючого суб'єкта в економічній системі. Розрізняють суспільну, виробничу, соціальну, технічну, економічну ефективність. Технічна ефективність визначає результативність дій, спрямованих на вдосконалення техніки і технологій, соціальна – на поліпшення умов праці, психологічного клімату в трудовому колективі тощо. Економічна ефективність спрямована на підвищення прибутковості всієї господарської діяльності, а суспільна, в свою чергу, – на подолання нерівності в розподілі доходів і підтримання соціальної справедливості. Щодо виробничої, то її напрямом – це мінімізація витрат і максимізація прибутку. Всі види ефективності тісно пов'язані між собою, взаємозалежні і разом визначають ефективність економічної системи країни загалом.

У залізничній галузі особливо важливим є визначення виробничої ефективності, адже вона спрямована на мінімізацію витрат і максимізацію прибутку.

Як стверджує В. Д. Базилевич, виробнича ефективність являє собою категорію, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст.

Для оцінки виробничої ефективності виділяють два методичні підходи – ресурсний і витратний. Ресурсний підхід орієнтований на економію ресурсів (капіталу); витратний – на мінімізацію поточних (операційних) витрат [7]. Для оцінки ефективності на залізничному транспорті доцільним вважається як використання показників, розрахованих по ресурсному методу, так і показників витратного методу.

Результативність та корисність оцінки ефективності діяльності підприємств залізничного транспорту залежать від якості формування інформаційної бази розрахунків. Зокрема, інформаційною базою для проведення аналізу ефективності діяльності організацій галузевих господарств та підприємств Укрзалізниці є бухгалтерська, галузева і статистична звітність (за минулий та попередній минулому періоди). При цьому періодом може бути як рік, так і квартал [5].

Основними формами бухгалтерської звітності для оцінювання ефективності роботи підприємств залізничного транспорту є:

- форма № 1 – «Баланс» – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату склад його майна і коштів та джерела їх формування;
- форма № 2 – «Звіт про фінансові результати» – бухгалтерський документ у якому зазначаються доходи і витрати звітного періоду. Він дає можливість визначити основні причини прибутковості (збитковості) підприємства;
- форма № 3 – «Звіт про рух грошових коштів» – даний звіт надає інформацію про наявність, джерела надходження та напрямки використання коштів на підприємстві за звітний та попередній періоди;
- форма № 4 – «Звіт про власний капітал» – даний звіт розкриває види власного капіталу та зміни, що у ньому відбувається протягом звітного періоду;
- форма № 5 – «Примітки до річної звітності» – надає користувачам більш детальну інформацію про діяльність підприємства, ніж вона міститься у звітах перерахованих вище;
- форма №10-2 – «Звіт про доходи та витрати за видами економічної діяльності та видами перевезень» – є галузевою формою звітності про доходи та витрати за видами економічної діяльності, галузевими господарствами, елементами та окремими статтями

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

витрат тощо, які зазнало підприємство в процесі своєї діяльності протягом звітного періоду.

На практиці оцінка ефективності роботи підприємств залізничного транспорту полягає у визначенні результативності діяльності в цілому, або її конкретного заходу, проекту за певний проміжок часу (що не перевищує терміну служби об'єкта). Результати можуть бути у вигляді натуральних одиниць (обсяг додатково виробленої продукції, економія часу на ті чи інші операції, економія інших ресурсів) або вартісних (у вигляді зменшення собівартості, окремих видів витрат, зростання прибутку)[2]. Як зазначає О. Є. Михненко, у загальному вигляді ефективність пасажирських і вантажних перевезень характеризує приведена продукція, доходи від перевезення вантажів і пасажирів, а результатом діяльності залізниці є абсолютна сума прибутку.

Для оцінки ефективності діяльності підприємств та структурних підрозділів галузевих господарств доцільно застосовувати показники стану і використання таких груп активів:

- основних засобів;
- виробничих запасів (матеріальних ресурсів);
- капіталу;
- фінансового стану та ділової активності;
- платоспроможності та ліквідності.

Т. С. Рябчун вважає доцільним застосування таких показників для оцінки стану і ефективності використання основних засобів:

- коефіцієнт зносу основних засобів – показник, який характеризує частку вартості основних засобів, списаних на витрати в попередніх періодах діяльності;
- коефіцієнт придатності основних засобів – показник, який характеризує ступінь придатності основних фондів до експлуатації і визначається відношенням балансової вартості до їх первісної вартості на кінець року;
- коефіцієнт оновлення основних засобів – показує яку частку від наявних на кінець звітного періоду основних засобів складають введені в дію основні засоби;
- коефіцієнт вибуття основних засобів – показник, який характеризує частку основних засобів, що вибули через непридатність до подальшої експлуатації або з інших причин;
- коефіцієнт заміни основних засобів – показник, який характеризує темпи заміни основних засобів, що вибули із-за непридатності із інших причин новими;
- фондоддача – економічний показник, який характеризує ефективність використання основних засобів. Розраховується як відношення виручки від реалізації до середньорічної вартості основних засобів;
- фондомісткість – економічний показник, який характеризує вартість основних засобів, що припадає на одну гривню виробленої продукції (робіт, послуг) і характеризує забезпеченість підприємства основними засобами;
- фондооснащеність – економічний показник, який характеризує оснащеність працівників підприємства основними засобами.

Для оцінювання ефективності використання виробничих запасів (матеріальних ресурсів) слід використати такі показники:

- питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, робіт, послуг – це показник, який характеризує відношення матеріальних витрат до повної собівартості продукції (робіт послуг);
- матеріалоемність – показує, скільки матеріальних витрат фактично було витрачено на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);
- паливоемність – показує, скільки палива фактично було витрачено на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

– електроенергоємність – показує, скільки електроенергії фактично було витрачено на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);

– матеріаловіддача – це відношення вартості випущеної продукції до суми матеріальних витрат, використаних на випуск такої продукції. Цей показник свідчить про те, скільки виготовлено продукції, надано послуг, виконано робіт із кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів;

– коефіцієнт швидкості обороту виробничих запасів – показує, скільки разів в середньому використовуються запаси за певний період часу;

– тривалість зберігання виробничих запасів – показує, скільки проходить днів з моменту надходження запасів на склади і до моменту реалізації продукції, робіт, послуг, які виготовлені з їх використанням.

Для оцінювання фінансового стану підприємств проводиться аналіз таких показників:

- ефективності використання капіталу;
- фінансової стійкості та ділової активності;
- платоспроможності та ліквідності [5].

Особливістю оцінювання фінансового стану підприємств даної галузі є те, що рівню та динаміці кожного показника, включеного в систему оцінювання, присвоюється певна кількість балів, на підставі цих балів фінансовий стан підприємства умовно поділяють на чотири категорії:

I група ≥ 50 балів, оцінка «відмінно»;

II група – при досягненні 34-49 балів, оцінка «добре»;

III група 20-33 бали, оцінка «задовільно»;

IV група – негативна оцінка 0-19 балів.

Проблемними підприємствами з високим ризиком банкрутства вважаються підприємства, що належать до III та IV групи.

Ще однією особливістю оцінювання ефективності роботи підприємств залізничного транспорту є те, що спочатку оцінка проводиться на рівні залізниць та їх структурних підрозділів. Ефективність діяльності структурних підрозділів залізниці розглядається на рівні галузевих служб управління залізниці.

На підставі одержаних звітів від структурних підрозділів спеціалісти відповідних служб управління залізниці складають зведену таблицю для оцінки результатів роботи підпорядкованих їм структурних підрозділів. В таблицях проводиться порівняння показників кожного структурного підрозділу із нормативним значенням показника, а також із середнім значенням показника по галузевій службі.

За результатами порівняння показників ефективності діяльності структурних підрозділів із нормативним значенням та середніми показниками по службі проводиться оцінка фінансового стану кожного структурного підрозділу та віднесення його до однієї із груп.

Аналіз показників ефективності роботи структурних підрозділів залізниць оформлюється звітом по галузевій службі з дотриманням відповідних вимог. Даний звіт галузева служба разом із заходами щодо удосконалення структурних підрозділів направляє фінансово-економічній службі залізниці для складання заходів по залізниці та головному управлінню Укрзалізниці для контролю за виконанням заходів щодо удосконалення управління виробничо-економічною діяльністю.

У результаті аналізу сукупності показників є можливість виявити загальну ефективність діяльності підприємств Укрзалізниці та їх структурних підрозділів, а також зробити певні висновки з приводу:

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

- ефективності використання ресурсів у кожному підприємстві Укрзалізниці, на залізницях та їх структурних підрозділах;
- ефективності діяльності всіх галузевих служб;
- ефективності прийнятих рішень на всіх етапах управління.

Водночас, як взагалі в Україні, так і на залізничному транспорті, зокрема, і до сьогодні не існує універсальної системи показників, яка відповідала б міжнародним стандартам ведення економічної діяльності та надавала можливість здійснити прозорий аналіз. Також відсутнє єдине тлумачення поняття «показники роботи залізничного транспорту», яке б давало чітку оцінку ефективності роботи, що відповідає потребам і реаліям сьогодення.

Висновки. На підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що тільки регулярне проведення аналізу посилить контроль за виробничо-економічною діяльністю на всіх рівнях, буде сприяти прозорості діяльності та забезпечить координацію роботи всіх структур Укрзалізниці, що приведе до удосконалення управління діяльності галузі, надасть можливість уникнути фінансових труднощів й імовірності банкрутства в майбутньому, а також здійснення чіткої та достовірної її оцінки. Водночас, потрібно приділити особливу увагу формуванню збалансованої системи показників ефективності діяльності підприємств даної галузі, яка б могла відповідати умовам сьогодення, адже й донині не встановлено чітких стандартів для її формування, що є одним з негативних факторів, які впливають на результати аналізу діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базилевич А. Д.* Ринкова економіка: основні поняття і категорії: Навч. посіб./ А. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 263 с.
2. *Богомолова Н. І.* Організаційно-економічні основи прискорення залізничних перевезень: Монографія/ [за ред. д-ра екон. наук, проф. Сича Є.М.]. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 240 с.
3. *Вовк А. А.* Основы эффективности транспортного производства и резервов его роста: Монография. – М.: Крома, 2000. – 295 с.
4. *Макаренко М. В.,* Рябчун Т. С., Богомолова Н. І. Сутність ефективності економічної діяльності підприємств залізничного транспорту //Збірник наукових праць ДЕТУТ. Вип.18.–Ч.1. – К.: ДЕТУТ, 2011.
5. *Макаренко М. В.,* Основы управління фінансами залізничного транспорту / М. В. Макаренко, Н. М. Колесникова, Н. І. Богомолова та ін. – К.: ДЕТУТ, 2011. – 342 с.
6. *Пінчук С. С.* Методичні та практичні підходи до оцінки ефективності на залізничному транспорті. Збірник наукових праць ДЕТУТ.– Вип.19. – К.: ДЕТУТ, 2012.
7. *Чеботарев Н. Ф.* Оцінка вартості підприємства/Н. Ф. Чеботарев. – К.: ВД «Дашков та Ко».– 256 с.